

Krechuno¹ és Krisjun² *Karácsony a magyarországi cigányság körében³*

A karácsony a cigányság számára – akárcsak a többségi társadalomnak – a legnagyobb, legszentebb ünnep. Központjában a kis Jézus megszületése fölötti öröm, az összetartozás megélése és az emlékezés áll.

A cigányság különböző csoportjai, rétegei egymástól némiképp eltérően ünnepelnek. A hagyományőrző családok még őrzik a régi szokások egy részét, az asszimilálódni igyekvő réteg azonban a többségi szokásokat követi.

A várakozás, a készülődés általános. Az asszonyok – bármilyen szegény családról is legyen szó – igyekeznek minden jót előteremteni, hogy méltóképpen ünnepeljenek. Ez így volt a múltban is; az évnek legalább ezen a jeles napján nem éhezhetett a család.

Az oláh cigány családokban szokás az ünnep délutánján vagy azt megelőző napon a temetőben a hozzátartozók sírját meglátogatni, ilyenkor kis feldíszített fenyőfát tesznek a sírra, s gyakran ételt (ostyát, mézet, gyümölcsöt), italt is hagynak ott.

A vallásos cigány emberek délután elmennek a templomba, majd a Szentestét otthon, a szűkebb család körében ünneplik meg. Gyertyát gyújtanak, énekelnek, s az ünnepi asztalhoz ülnek. Leggyakoribb karácsonyi étel a toros káposzta, különféle sütek, halételek és diós-mákos bejgli.

Az ország keleti részében még ma is él az a szokás a cigányság körében, hogy maguk faragnak jászolt a kis Jézusnak, amit aztán a szoba sarkába szórt szalmára tesznek, így jelzik, hogy a szállást kereső Mária és József betérhet hozzájuk. A gyertya egész éjszaka ég, messzire világító fénye mutatja az utat a Szent családnak. A szerény vacsorát a földre leterített abrosz körül ülve fogyasztják el, így emlékeznek a betlehemi éjszakára. Az éjszakát sok helyen még átvirrasztják, majd reggel pálinkával köszöntik egymást a kis Jézus megszületése alkalmából.

A karácsonyi ajándékozás régen nem volt szokás a cigányság körében, s nemcsak anyagi okok miatt. Sok helyen ma sem divat, legfeljebb a kisgyermeknek kapnak ajándékot. Gyakran mondják: „Miért ajándékozzuk meg egymást, hisz Karácsony nem erről szól; a kis Jézusnak örülünk most! Bármikor megvehetek a férjemnek, a gyerekeimnek valamit, amit úgy gondolom, hogy jó nekik, boldogok lesznek tőle, de a Karácsony, más”.

A karácsonyfa díszítése, felállítása régóta szokás a cigányoknál is, de ha nem telik rá, legalább gyertyát gyújtanak a házban, s azt üli körül a család. A gazdag oláh cigányoknál azonban az is előfordult, hogy pénzt aggattak fel a fára, amit aztán Háromkirályok napján szétosztottak a gyermekek között.

A beás cigányok ünnepi készülődése – a sütés-főzés, a várakozás – hasonló, mint a többi cigány csoporté és a többségi családoké. Szertartásaikban azonban sok görögkeleti szokás is felfedezhető, hisz ők román nyelvterületről érkeztek hazánkba, ahonnan magukkal hozták ortodox (görögkeleti) vallásukat, melynek nyomai még megtalálhatók. Ilyen hagyomány, pl. a karácsonyi szalmabevitel; a hagyományőrző beás családoknál szalmával szórják meg a szoba

¹ Hazánkban a kétnyelvű cigányok legnagyobb létszámú csoportja az oláh cigányok, az ő nyelvükön (romani) a Karácsony megfelelője.

² A kisebb létszámú beás cigányok, akik román nyelvterületről érkeztek hazánkba, Krisjunnak nevezik a Karácsonyt.

³ Megjelent Új Ember 2006/ 51-52.sz.

padlóját, hogy osztozzanak a kis Jézus sorsában. Az öregek néhol még megülik a szerb karácsonyt is, tíz nappal a „katolikus” karácsony után.

Az ajándékozás hagyományosan a beás családokban sem volt szokás, úgy tartották, hogy maga a karácsonyfa az ajándék. Az ünnepi étel náluk is a húsos káposzta, de bejglit nem készítenek, helyette *kulák*-ot, kalácsot sütnek minden háznál. Néhol szokás *bugurdicá* –t is sütni; ez egyfajta fonott kalács, aminek a közepébe gyertyát állítanak a halottaik emlékére.

A Szentestét a cigány családok együtt, szeretteik körében ünneplik, beszélgetve, énekelgetve.

Énekeikben gyakran felbukkan a szállást kereső Szűz Mária alakja, akinek sorsában; szegénységében, kivettségében saját sorsukat látják.

Sajnos, a kántálás (kóringyálás, mendikálás) és a betlehemezés mára már eltűnt, csak a beás cigányok lakta Alsószentmártonban a muncsánok járnak még koledálni (kántálni) betlehemezni.

Régen a cigánygyermekek összeálltak, s Karácsony vigíliáján, első-másod napján házról-házra jártak a faluban, s jókívánságokat mondtak énekes-verses formában a ház népének. Ilyenformán:

Bunā gyiminyácá, māj! Hár szā fijé, kā-ny ázsunsz krisjunu-sztá, māj!

Ku pácse sî ku szānātátye, sî ku voje sî ku fālā sî ku bukurij, māj ku mult biny, māj ku mult nurok.

Dā lá miny pucin, dā lá Dimizo māj mult.

Fugā rou, ká pārou, vijé binyilye ká nālbinyilye!

Kityé páj-ász pā kulyib-ászt dā

tyityije, átityé bánj dā pipáros szā vā gye Dimizo ān fákáz dā kulyibā!

Szā-m jirtéc, kā jo māj mult nu styu!

Jó reggelt, hej! Hála legyen, hogy megértük ezt a karácsonyt, hej!

Békével és egészséggel, jókedvvel, büszkeséggel és boldogsággal,

sok jóval, sok szerencsével. Tőlem keveset, a Jóistentől többet.

A rossz illanjon el, mint a harmat, jöjjön a jó, mint a méhek!

Amennyi szalma van ennek a kunyhónak a tetején, annyi papírpénzt adjon

a Jóisten a kunyhótok földjére!

Bocsássatok meg, hogy nem tudok többet!

(beás köszöntő)

Az oláh cigányok így köszöntenek:

Zhutisardas o Del te resas o krechuno. Te resas les ande inke bute bershende

baxtyasa, zorasa, pachasa, vojasa, sastyimasa, boranca, shamutrenca, grastenca,

vrudonenca, tye shavorenca kethane, tye niponca kethane, haj tye lashe manushenca

kethane. Po rup po somnakaj te phiren. T’aven saste haj baxtale, chikana te na-ven nasvale!

Segített az Isten, hogy elérjük a karácsonyt. Érjük el még sok számos esztendőben erővel,

egészséggel, szerencsével, jókedvvel, békével, menyekkel, vőkkal, lovakkal, kocsikkal,

gyerekeitekkel együtt, népeitekkel együtt, a te jó embereiddel együtt. Ezüstön, aranyon

járjatok. Legyetek egészségesek, szerencsések, soha ne legyetek betegek!

Igen elterjedt az alábbi köszöntő is:

Máma, karácsony első napján

Jaj, de jó híreket hoztunk:

*Ma született az Úr Jézus.
Az a Jézus olyan édes,
E világon kellemetes.
Én nem láttam szebb gyümölcsfát,
Mint Úr Jézus keresztfáját,
Mert az vízzel-vérrel virágozik,
S szent lelkével gyümölcsözik.*

A köszöntés után a házigazdák étellel-itallal megvendégelték a kántálókat, almát, diót, szaloncukrot adtak nekik, amit azok illendően megköszöntek, tarisznyájukba tettek, s mentek tovább, a következő házhoz.

A betlehemjárást sok helyen már advent első vasárnapján elkezdték, de volt, ahol csak szenteste napjának délutánján indultak el a fiatalok. Papírból, fából vagy agyagból készült jászolt, templomot vittek a házakhoz, s pásztorjátékot adtak elő. Amit kaptak a falusiaktól, hazavitték az ünnepi asztalra.

Karácsony második napján megindul a rokonlátogatás a cigányok körében is. Az asszonyok, lányok dolga, hogy minden érkezőt helytel kínáljanak, etessenek-itassanak. Bőségesen kerül ilyenkor mindenből a vendégek elé, nagy szégyen lenne ugyanis a családra nézve, ha nem tudná kellő tisztelettel megvendégetni a rokont, ismerőst. A kínálást pedig visszautasítani nem szabad, mert az durva sértést jelent. A közös étkezés megteremti az alkalmat a beszélgetésre, zenélésre, éneklésre, táncolásra is. Utána felkerekednek, s mennek tovább újabb testvérekhez, ahol hasonlóképpen köszöntik egymást, s mulatoznak. Ez a nagy vendégjárás két-három napig is eltart, majd újra kezdődik az újévi köszöntésekkel.

A hagyományoktól elszakadt cigányok karácsonyi szokásaiban a többségi társadalom negatív mintái láthatók; a hangsúly a drága ajándékokra helyeződik át, a Szentestét gyakran a televízió előtt ülve töltik, s nem tartják olyan fontosnak a rokonokkal való találkozást.

A Karácsony a hagyományörző cigány családokban a kis Jézus születésének ünnepe, s egyben a testvéri találkozások lehetősége, a közös öröm ünnepe is.

Az Új év (Nyevo bersh) reggelén ismét útra kelnek a cigány emberek, hogy köszöntsék egymást: „*Amen te del o Del, hoj te trajin but bersh haj mishto!*” (Úgy adja az Isten, hogy éljete sok évet és jól!)

Szabóné Kármán Judit